

УДК 378.011.3-051:78]:378.147.091.31-024.24

Вікторія Ірклієнко, м. Полтава

DOI: 10.33989/2226-4051.2021.24.255915

ORCID: 0000-0001-5066-8605

МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА ЗАСАДАХ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкривається сутність музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів на засадах модульного навчання. Автор наголошує, що традиційно теорія музики викладається через окремі дисципліни (елементарна теорія музики, гармонія, поліфонія, аналіз музичних творів тощо), а також поглиблюється в процесі вивчення курсу «Сольфеджіо». Інтегрований характер змісту музично-теоретичної підготовки фахівців обумовлює доцільність застосування у закладах вищої педагогічної освіти модульної технології навчання під час викладання дисципліни «Теорія музики і сольфеджіо», яка має наскрізну мету, завдання, очікувані результати, принципи, логічну побудову у вигляді модулів (субдисциплін) і змістових модулів.

Ключові слова: модуль; модульне навчання; навчальна дисципліна; технологія; очікувані результати навчання.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в сучасній Україні передбачають формування конкурентоспроможного, активного, креативного вчителя, здатного вирішувати професійні завдання, адаптуватися до складних умов, працювати в команді, бути мобільним і водночас мати сформовані фахові компетентності для досягнення професійної мети. Нині суспільство почало усвідомлювати принципово нову роль освіти в сучасному інформаційному світі, яка має базуватися на постулатах неперервного навчання впродовж усього життя, мотивації студентів до інформальної освіти, орієнтування в освітніх і наукових процесах Європи та інших регіонів світу. Сучасне суспільство потребує критичного мислення, розуміння проблем і викликів не тільки на рівні конкретного сегменту освіти, але й бачення її загальних напрямів, тенденцій і підходів.

Вирішення вищезазначених проблем можливе за умови впровадження нових технологій професійної підготовки майбут-

нього вчителя, зокрема на засадах модульного навчання, спрямованого на формування індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів вищої освіти, їхні можливості засвоєння матеріалу, гнучкість побудови змісту навчання, інтеграцію різних організаційних форм, що сприяє досягненню високого рівня готовності до професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади модульного навчання (вивчення матеріалу за допомогою дидактично виражених, змістовно пов'язаних і закінчених блоків-модулів; проблемний підхід до навчання; індивідуально-диференційований підхід; навчання з випереджальним вивченням теорії) розроблялися багатьма вченими (К. Вазіна, О. Дубасенюк, М. Лазарєв, В. Панченко, І. Прокопенко, Є. Сковін, В. Огнев'юк, П. Третьяков та ін.). А. Алексюк, П. Сікорський, П. Юцявичене розглядають модульне навчання як засіб пізнання; Б. Гольдшмід, М. Гольдшмід, А. Фурман – як джерело навчального матеріалу; А. Алексюк, В. Греєв, Є. Сковін, С. Куліков – як засіб організації навчального процесу. Питанням проектування, розробки та впровадження кредитно-модульної технології на різних рівнях організації навчального процесу в закладі вищої освіти присвячено дослідження В. Андрущенко, І. Бабина, В. Бондаря, С. Миронової, В. Салова, В. Синьова, Л. Харченко, В. Шинкарука. Проблема музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва глибоко проаналізовано та розкрито в дисертаційних (Демір Уткан Байкал, 2016) та монографічних дослідженнях (В. Ірклієнко, 2020). Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, поза увагою дослідників залишилися питання використання модульного навчання при викладанні мистецьких дисциплін у закладі вищої педагогічної освіти.

Мета статті – розкрити можливості викладання початкової дисципліни «Теорія музики і сольфеджіо» на засадах модульного навчання.

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої мети було застосовано комплекс методів дослідження, зокрема аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, узагальнення, систематизація для обґрунтування вихідних теоретичних позицій, систематизації поглядів і підходів з окресленої проблематики.

Виклад основного матеріалу. Ідея модульного навчання виникла в 60-х роках ХХ століття в США. Дослідники Р. Хурст і С. Постельвейт, Дж. Рассел у його основу поклали концепцію одиниць змісту навчання, згідно з якою малу порцію (одиницю) навчального матеріалу можна вважати автономною темою й вільно інтегрувати у програму занять. Термін «модуль» походить від латинського слова, у словниках трактується як «міра» і є виразом кратних відношень, розмірів комплексів, будов та їх частин. Застосування модулів надає комплексам, будовам, виробам та їх частинам співмірності, полегшує уніфікацію і стандартизацію будівництва (Словник української мови, 1973).

Термін «модуль» педагогіка запозичила з інформатики, де ним позначають конструкцію, яка застосовується до різних інформаційних систем і структур та визначає їхню гнучкість і перебудову. Ідея модуля як найменшої концептуальної одиниці навчального матеріалу легко інтегрується в систему знань і забезпечує порційно-індивідуальне засвоєння необхідної інформації. Принцип його полягає в тому, що студент більш самостійно або цілком самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою (Юцявичене, 1992).

Принцип модульності не тільки передбачав поділ навчального матеріалу на частини для певної вікової категорії учнів, студентів, а й давав змогу їм самостійно працювати за індивідуальною програмою, яка базувалася на автономних порціях дидактично адаптованого навчального змісту. Модульне навчання («module instruction») у його первинному значенні являло собою пакет науково адаптованих навчальних програм для індивідуального навчання, яке охоплювало певну одиницю навчального матеріалу. На думку науковців (О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова) модуль в освіті – це динамічна, відкрита, саморозвивальна метасистема, котра забезпечує єдність процесів функціонування, розвитку та управління окремої навчально-виховної структури (школа, освітня ланка, навчальні курси тощо) (Дубасенюк, Семенюк, Антонова, 2003, с. 80).

Якщо розглядати поняття «модуль» як уніфікований функціональний вузол, виконаний у вигляді самостійного виробу, то можна провести паралель між виробом і навчальною дисцип-

ліною, яка викладається в закладі вищої освіти декілька семестрів і має наскрізний характер у реалізації мети, завдань і змісту. Саме такою є навчальна дисципліна «Теорія музики і сольфеджіо», яка розкриває широке бачення теорії музики як інтегрованого знання, котре формує в майбутніх музикантів, викладачів, учителів музичного мистецтва розуміння законів, принципів, особливостей функціонування музики як виду мистецтва. При структуруванні змісту означеної дисципліни необхідно трактувати його як логічно завершену побудову, яка включає в себе пізнавальний і професійний аспекти. Їхнє засвоєння завершується контролем сформованих професійних компетентностей. Зазначимо, що викладання навчальної дисципліни на засадах модульного навчання має базуватися не тільки на розподілі змісту навчання, але й упровадженні модульних технологій навчання, яка передбачає реалізацію змістового, операційного і контрольо-оціночного компонентів.

Традиційно теорія музики викладається через окремі дисципліни (елементарна теорія музики, гармонія, поліфонія, аналіз музичних творів тощо), а також поглиблюється в процесі вивчення практичного курсу «Сольфеджіо». На наш погляд, доцільно об'єднати їх в одну, яка має інтегрований характер і представлена модулями (субдисциплінами). Вона має загальну мету, завдання, принципи викладання, взаємозв'язки між змістовими модулями.

Модуль має пізнавальну і професійну характеристики, тому можна говорити про його пізнавальний (інформаційний) та навчально-професійний (діяльнісний) аспекти. Завдання інформаційного аспекту – формування теоретичних знань, діяльнісного – формування професійних умінь і навичок на основі отриманих знань. У якості інформаційних модулів можуть бути представлені навчальні субдисципліни. Звідси навчальна програма курсу «Теорія музики і сольфеджіо» може складатися з таких модулів:

- Модуль 1. Елементарна теорія музики
- Модуль 2. Гармонія
- Модуль 3. Поліфонія
- Модуль 4. Аналіз музичних творів
- Модуль 5. Сольфеджіо

Щодо сольфеджіо, то і в нашій країні, і за кордоном цю навчальну дисципліну часто плутають із теорією музики. Проте це унікальний спеціалізований предмет, покликаний залучити студентів до пізнання закономірностей музичної мови через виявлення й реалізацію їхнього творчого потенціалу. Предмет «Сольфеджіо» передбачає вдосконалення вокально-виконавських навичок, розвиток професійного музичного слуху, музичної пам'яті та творчих здібностей студентів і є практичною базою для засвоєння теорії музики. Викладання сольфеджіо ґрунтується на музично-теоретичних положеннях, які підкріплюються слуховими враженнями, інтонаційно-виконавськими навичками через інтонаційно-слухові вправи.

Зазначимо, важливим є поєднання теоретичної частини курсу з практичними вправами (аналіз, вправи на фортепіано) і сольфеджіо, бо саме такий комплексний підхід дає можливість поєднувати теорію і практику, розвивати необхідні слухові уявлення та інтонаційні навички через традиційні методи навчання та спроби імпровізаційно-композиторського пошуку кожного студента. Упродовж усього курсу викладання предмета кожен елемент музичної мови має засвоюватися не лише в репродуктивній, а й у креативній діяльності.

Викладачі мистецьких закладів і науково-педагогічні працівники закладів вищої педагогічної освіти мають різні погляди на викладання теорії музики, що пов'язано з функціональною різноманітністю діяльності майбутнього фахівця як учителя музичного мистецтва, диригента хорового чи інструментального колективу, інструменталіста-акомпаніатора, музиканта-аранжувальника, організатора позакласних мистецьких заходів тощо і передбачає формування відчуття голосоведення в хоровому чи інструментальному багатоголоссі; відтворення на слух чи імпровізацію мелодії й акомпанементу; аранжування того чи іншого музичного твору для певного складу хору, ансамблю чи оркестру та правильне оформлення його нотного запису; професіональне виконання вокальних та інструментальних композицій тощо. Така досить широка й різнобічна спеціалізація потребує чіткого спрямування навчального процесу на формування відповідних загальних і фахових компетентностей, необхідних для подальшої професійної діяльності майбутнього

фахівця як учителя музичного мистецтва закладу загальної середньої та позашкільної освіти, керівника хорового та інструментального колективів або інших посадах відповідно до отриманої кваліфікації.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Теорія музики і сольфеджіо» є музична мова та теоретичні основи музичного мистецтва. Щоб уміти аналізувати форму музичного твору, відтворити та глибше сприймати його зміст, необхідно знати властивості окремих виражальних засобів музики, основні закони розвитку музики тощо.

Метою вивчення дисципліни має стати формування музикознавчих теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для подальшої професійної діяльності; вироблення аналітичного мислення та цілісного погляду на музичний твір на підґрунті розуміння елементів музичної мови та окремих виражальних засобів у їх взаємодії; вдосконалення музичного слуху та пам'яті; розвиток мистецького світогляду; активізація творчих здібностей.

У результаті вивчення дисципліни викладач має орієнтувати студентів, що очікуваними результатами навчання мають стати:

розуміння специфіки музики як виду мистецтва;

усвідомлення теоретичних положень про елементи музичної мови та їх смислове функціонування в контексті твору;

виявлення окремих елементів музичної мови у їх взаємодії та пояснення їх виражальних можливостей;

демонстрація способів запису елементів музичної мови;

узагальнення ролі гармонічних засобів у створенні музичного образу, усвідомлення логіки тонально-гармонічного плану твору та його музичної форми;

пояснення гармонічної побудови музичного твору, особливостей голосоведіння в інструментальних і вокально-хорових творах;

демонстрація вміння підбирати на слух нескладний акомпанемент до мелодій пісень за допомогою головних і побічних акордів ладу та її виконання;

орієнтування в історичних етапах становлення музичних форм різних стильових напрямів, визначення особливостей форм музичних творів;

уміння аналізувати основні музичні форми й види контрастної, підголоскової та імітаційної поліфонії в музичних прикладах різних стильових напрямків;

застосування на практиці інтонаційно-виконавські навички та визначати на слух елементи музичної мови.

Розподіл модулів (дисциплін) за семестрами регламентується освітньо-професійною програмою підготовки фахівців. Модуль «Сольфеджіо» рекомендовано вивчати впродовж усього терміну опанування студентами теорії музики.

Модульне навчання передбачає впровадження відповідних модульних технологій, які вимагають обов'язкового розподілу навчального матеріалу за змістовими модулями та навчальними елементами.

Зміст навчальної дисципліни «Теорія музики і сольфеджіо» має розкриватися в робочій навчальній програмі та може включати, до прикладу, такі змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Елементарна теорія музики (Музичне мистецтво як одна з форм суспільної свідомості. Матеріальна основа музики – звук. Нотне письмо. Елементи музичної мови: метро ритм; темп; агогіка; динаміка; лад; тональність; гама; мажор; мінор; транспозиція. Інтервали, класифікація інтервалів, інтервали в тональностях мажору та мінору. Акорд, класифікація акордів, акорди у тональностях мажору та мінору.

Змістовий модуль 2. Гармонія (Гармонія. Функціональність. Чотириголосний склад. Розташування, сполучення, переміщення тризвуків сектакордів і квартсектакордів головних ступенів. Гармонізація мелодії та баса. Технологія створення акомпанементу. Елементи будови музичної мови. Каденції. Період. Речення. Кадансовий квартсектакорд. Квартсектакорди головних ступенів. Домінантовий септакорд і його обернення).

Акорди побічних ступенів мажору та мінору (Акорди домінантової групи. Ввідні септакорди. Домінантовий нонакорд. Тризвук третього ступеня мажору. Домінанта з секстою).

Тональні співвідношення (Типи тональних співвідношень. Відхилення. Модуляція. Гармонія українського народного багатоголосся).

Змістовий модуль 3. Поліфонія (Історичні етапи розвитку поліфонії). Теоретичні основи поліфонії. Підголоскова, контрастна, імітаційна поліфонія).

Змістовий модуль 4. Музичні форми (Поняття музичної форми. Музичні жанри. Категорія стилю в музиці. Класико-романтичні інструментальні форми. Прості пісенні форми. Проста двочастинна форма. Проста тричастинна форма. Складні форми. Складна тричастинна форма. Складна двочастинна форма. Варіаційна форма. Рондо. Сонатна форма. Рондо-соната. Циклічні форми).

До кожного дидактичного елементу викладач розробляє навчально-методичне забезпечення для самостійної підготовки кожного студента, як-от: індивідуальні завдання, методичні рекомендації, пояснення, літературні джерела інформації, тести для самоконтролю тощо. Студент самостійно може працювати із запропонованою індивідуальною навчальною програмою, яка об'єднує цільовий план дій, банк інформації і методичне керівництво щодо досягнення поставлених дидактичних цілей. При цьому функції педагога варіюються від інформаційно-контрольної до консультативно-координувальної (Юцявичене, 1992).

При викладанні цього курсу необхідно підкреслювати практичну значущість вивчення тієї чи іншої теми для подальшої роботи в закладі загальної середньої і позашкільної освіти. Студент має усвідомити, що теорія музики є не тільки музично-теоретичною, але й базисною для основного музичного інструмента з практикумом шкільного репертуару, хорового диригування, постановки голосу, методики викладання музичного мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво», проходження навчальної та виробничої практики тощо.

Модульне навчання ґрунтується на загальнодидактичних (науковості, системності, послідовності, доступності та ін.) і специфічних принципах (модульності, індивідуалізації, диференціації, орієнтації на майбутню професію тощо). Вибір методів навчання викладачі здійснюють залежно від змісту навчання, організаційної форми, конкретної мети заняття на основі дидактичних і методичних знань, власного досвіду. До прикладу назвемо такі методи: пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий (евристичний), пошуковий, репродуктивний,

дослідницький; словесні (лекція, розповідь, пояснення, дискусія), наочні (показ викладача, перегляд відео та прослуховування аудіозаписів музичних творів), практичні (виконання різноманітних практичних завдань).

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні в науковому середовищі існують різні погляди на розуміння модуля як дидактичної категорії та технологію його впровадження в закладі вищої педагогічної освіти. Це стосується структуризації змісту, вибору форм і методів навчання. Однак ми можемо констатувати, що вивчення дисциплін музично-теоретичного циклу на засадах модульного навчання має переваги, які виявляються в системності, логічності, комплексності підходу до побудови змісту курсу; диференційованості, гнучкості та варіативності викладання й навчання; посиленні мотивації студентів до отримання кращих результатів та реалізації індивідуальної траєкторії навчання; гарантованості запланованих програмних результатів навчання; зміні ролі педагога з інформаційно-контролювальної на консультативно-координаційну.

Модульне навчання в педагогіці дає можливість акцентувати увагу освітян на організації освітнього процесу на інноваційно-дослідницьких засадах на протиположності інформаційно-пасивним і лекційно-репродуктивним. З огляду на це виникає потреба в переосмисленні підходів до організації самостійного навчання, включаючи можливості набуття компетентностей за різними програмами академічної мобільності між закладами вищої освіти як в Україні, так і за її межами.

Список використаної літератури

- Демір Уткан Байкал (2016). *Методика формування музично-теоретичної підготовленості студентів у вищих музично-педагогічних закладах України*. (Дис. канд. пед. наук). Одеса.
- Дубасенюк, О. А., Семенюк, Т. В., & Антонова, О. Є. (2003). *Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія*. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т.
- Ірклієнко, В. С. «Теорія музики та сольфеджіо» – інтегральний музично-теоретичний компонент освітньо-професійної програми «Середня освіта (Музичне мистецтво)». (2020). Сулаєва, Н. В., Левченко, Г. С. & Лобач, О. О. (Ред.) *Змістовий складник формальної професійної освіти вчителів музичного мистецтва (I освітній рівень): Монографія*. (с. 48-51). Київ: Талком.
- Словник української мови*. (1973). (Т. 4, с. 778). Взято з <http://sum.in.ua/s/modulj>
- Юцявичене, П. А. (1992). Принцип модульного обучения. Создание модульных программ. *Советская педагогика*, 1, 2.

Viktorii Irkliienko

MUSIC-THEORETICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF MODULAR TEACHING

The article substantiates the views on the training of future teachers on the basis of modular learning. Changing educational priorities, emphasis on training a modern specialist who can adapt to the professional field and quickly solve the problems facing them, lead to the emergence of new views on the organization of the educational process in higher education and the possibility of individual trajectory of formation and functioning of future teachers. Such a search for the realization of personal needs in education contributed to the birth of the idea of modular learning.

Traditionally, the teaching of music theory is taught through separate disciplines, including elementary music theory, harmony, polyphony, analysis of musical works, instrumentation, as well as solfeggio as a special discipline. The integrated nature of the content determines the application of a modular approach to teaching the discipline "Music Theory and Solfeggio", which is subject to one cross-cutting goal of the course, provides general and concretized approaches to determining expected learning outcomes in accordance with forms, content, principles, methods of teaching. Modules as academic disciplines have a cross-cutting structure in the form of content modules and can be used while training of music teachers in institutions of higher pedagogical education. Qualification characteristics of the music teacher in institutions of general secondary education and out-of-school education institution provide a variety of functions of the team leader, artistic, music director, who must understand and implement the complex task of music education of the younger generation.

Keywords: *module, modular training, academic discipline, technology, expected learning outcomes.*

References

- Demir Utkan Baikal (2016). *Metodyka formuvannia muzychno-teoretychnoi pidhotovlenosti studentiv u vyshchyykh muzychno-pedahohichnykh zakladakh Ukrainy [Methods for developing of training in musical theoretical knowledge acquisition at higher musical education institutions in Ukraine]*. (Dys. kand. ped. nauk). Odesa [in Ukrainian].
- Dubaseniuk, O. A., Semeniuk, T. V., & Antonova, O. Ye. (2003). *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti: Monohrafiia [Professional preparation of the future teacher for pedagogical activity: Monograph]*. Zhytomyr: Zhytomyr. derzh. ped. un-t [in Ukrainian].
- Irkliienko, V. S. «Teoriia muzyky ta solfedzhio» – intehralnyi muzychno-teoretychnyi komponent osvitho-profesiinoi prohramy «Serednia osvita (Muzychne mystetstvo)». (2020). Sulaieva, N. V., Levchenko, H. S. & Lobach, O. O. (Eds.) (2020). *Zmistovyi skladnyk formalnoi profesiinoi osvity vchyteliv muzychnoho mystetstva (I osvitho riven): Monohrafiia [Content component of formal professional education of music teachers (I educational level): Monograph]* (p. 48-51). Kyiv: Talkom [in Ukrainian].
- Jucjavichene, P. A. (1992). *Princip modulnogo obuchenija. Sozdanie modulnyh program [The principle of modular learning. Creation of modular programs]*. *Sovetskaja pedagogika*, 1, 2 [in Russian].
- Slovnnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (1973). (T. 4, p. 778). Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/modulj> [in Ukrainian].

Одержано 19.07.2021 р.